

KREATIVNO RAČUNOVODSTVO - TEORIJSKI I PRAKTIČNI ASPEKTI

CREATIVE ACCOUNTING - THEORETICAL AND PRACTIAL ASPECTS

Jovović Miroslav¹

JEL Classification: E44; E52, M41

Preliminary communication

Primljeno / Received: April 5, 2015

Prihvaćeno / Accepted: April 20, 2015

Sažetak

Nerijetko se događa da su podaci koji su dostupni u finansijskim izveštajima frizirani i bitno različiti od realnog stanja na koje se odnose. Posebno je to izraženo u godinama prije zadnje finansijske krize, pa i poslije. Ovakve prakse menadžmenta kompanije, koji je odgovoran za sastavljanje i tačnost finansijskih izveštaja, spadaju u domen takozvanog kreativnog računovodstva. U ovom radu se nastoje identifikovati manipulativne radnje, istražiti ciljeve i motive tih radnji i da se prikažu karakteristični primjeri manipulacija, kako bi se uticalo na poboljšavanje i unapređenje prakse izveštavanja o poslovanju. Unapređenje regulative i prakse izveštavanja o poslovanju treba da omogući da kompanije pripremaju finansijski izveštaji u skladu sa propisanim okvirom za finansijsko izveštavanje bez materijalno značajnih grešaka i nepravilnosti, da se istinito i objektivno prikazuje finansijsko i prirodno stanje preduzeća.

Ključne riječi: kreativno računovodstvo, finansijsko izveštavanje, regulativa.

Abstract

This paper provides general information about the creative accounting as bad practices that give false picture of a business. It often happens that the data that are available in the financial statements fabricated and very different from the real situation to which they relate. The goal of the paper is to review and identify fraudulent activity, to understand the goals and motives of the bad practices and to show the typical examples of manipulation, in order to influence the improving reporting practices in the business.

Key words: Accounting practice, Financial reporting, Regulations.

---

¹ Centralna banka Crne Gorre

1. UVOD

Teško je imati uspješnu ekonomiju bez uspješnog finansijskog sektora. Snažan finansijski sektor ne funkcioniše uspješno sam po sebi, on zahtijeva čvrste propise, njihovu efiksnu primjenu kako ne bi mogao da nanese štetu društvu i ekonomiji i kako bi zaista obavljao funkciju koju treba da obavlja. Kad god je došlo do opuštanje regulacija finansijskog sektora, pokazalo se mnogo negativnog: izopačenost banaka, njihovu bezobzirnost i upuštanje u eksploatatorske aktivnosti, diskriminatorsko kreditiranje, manipulacije deviznim i drugim tržištima, aljkavost u vođenju evidencija. To je dovelo do toga da su podaci koji su dostupni u finansijskim izvještajima manipulativni i bitno različiti od realnog stanja na koje se odnose. Očigledno je da regulativa u oblasti finansijskog izveštavanja mora da ispavi negativne pojave i da obezbijedi da dostupni iskazi i informacije proizvedene na konzistentnoj osnovi, u skladu sa prihvaćenim skupom pravila, što pomaže da informacije budu čitljive, razumljive za one koji ih koriste.

U radu se analiziraju osnovne negativne pojave koje se kriju u okrilju kreativnog računovodstva i računovodstvenih manipulacija.

2. KREATIVNO RAČUNOVODSTVO

U skladu sa problemom istraživanja računovodstvo možemo posmatrati kao čisto i kreativno. Sasvim je logično da čisto računovodstvo karakteriše realno finansijsko izvještavanje, odnosno to da su finansijski izvještaji sastavljeni u skladu sa propisanim okvirom za finansijsko izvještavanje, ne sadrže materijalno značajne greške i nepravilnosti, istinito i objektivno prikazuju finansijski i prinosni položaj preduzeća (sastavljeni su u duhu principa urednog knjigovodstva i u skladu sa računovodstvenim propisima i standardima). To je dakle legalno ili legitimno računovodstvo.

Sa druge strane je kreativno računovodstvo (nelegalno ili nelegitimno). Sve mjere koje su namjerno sprovedene sa ciljem sastavljanja finansijskih izvještaja koji ne pokazuju pravu finansijsku i prinosnu snagu konkretnog preduzeća mogu da se svrstaju pod termin „kreativno računovodstvo“. Različiti autori definišu taj pojam na različite načine. Izdvojili bi širu definiciju po kojoj „kreativno računovodstvo označava sve računovodstvene prakse koje namjerno odstupaju od standarda da bi eksternim korisnicima bila prezentirana željena, a ne stvarna prinosna i finansijska snaga preduzeća“ (Škarić-Jovanović, str. 24). Kreativno računovodstvo zapravo se odnosi na zloupotrebu računovodstvenih tehnika i načela sa ciljem prikazivanja finansijskih rezultata koji odstupaju od istinitog i fer prikaza. Samim tim postupkom, finansijsko-računovodstveni prikazi se transformišu od onoga što jestvarno u nešto što je željeno i to korišćenjem postojećih pravila i/ili ignorisanjem istih. Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) definiše lažno finansijsko izvještavanje kao namjerne netačnosti ili izostavljanje iznosa ili objelodanjivanja u finansijskim izvještajima, da bi se obmanuli korisnici finansijskih izvještaja. Ono može da uključuje:

- manipulaciju, falsifikovanje ili prepravku računovodstvene evidencije ili pratećih dokumenata, koji se koriste u pripremi finansijskih izvještaja,
- netačna (lažna) predstavljanja ili namjerna izostavljanja značajnih događaja ili transakcija iz finansijskih izvještaja i
- namjerno pogrešnu primjenu računovodstvenih pravila“ (Stefanović).

„Kreativno računovodstvo je najveća prevara posle Trojanskog konja“ (Dmitrović-Šaponja, 2007). Različite definicije, slične same po sebi, upućuju na jedinstven stav da „kreativno finansijsko izveštavanje ozbiljno derogira upotrebnu vrijednost finansijskih izvještaja, bilo u smislu neposrednog korišćenja informacija koje se u njima nalaze, bilo kao informacione osnove za jednu ozbiljnu analizu performansi preduzeća“ (Malinić, 2009, str. 59).

„Mjerama koje se koriste u okviru kreativnog računovodstva menadžment može uticati na:

- visinu iskazane dobiti, odnosno bilans uspeha i
- visinu iskazane neto imovine, odnosno bilans stanja i
- visinu iskazane neto gotovine iz operativne aktivnosti“ (Škarić-Jovanović, 2007).

3. VRSTE MANIPULACIJA

Manipulacije u finansijskim izvještajima nijesu iste u Evropi i SAD-u. Dok u Sjedinjenim Američkim Državama manipulacije najčešće vrše menadžeri, podešavajući zaradu preduzeća kako bi prevarili potencijalne investitore, u Evropi netačne finansijske izvještaje podstiču većiniski vlasnici na račun manjinskih. Čini se da se ne mogu primijeniti iste mjere preventivnih radnji u SAD-u i Evropi, jer je u SAD-u najizraženija manipulativna praksa ona koja se tiče štelovanja prihoda, a ista se u drugim zemljama rjeđe srijeće.

Manipulacije u finansijskim izvještajima mogu se klasifikovati u više grupa. U najčešće spadaju:

- Falsifikovanje, mijenjanje ili manipulacija finansijskim podacima, propratnim dokumentima ili poslovnim transakcijama;
- Namjerni propusti ili pogrešno predstavljanje događaja, transakcija ili drugih značajnih informacija na osnovu kojih se pripremaju finansijski izvještaji;
- Pogrešna upotreba računovodstvenih principa, politika i procedura korištenih za mjerenje, prepoznavanje i prikazivanje ekonomskih događaja i poslovnih transakcija;
- Te, namjerni propusti u objelodanjivanju i prezentaciji računovodstvenih podataka kroz finansijske izvještaje.

Lažno finansijsko izveštavanje može se postići na više načina. Najčešće se želi postići jedan od sledećih ciljeva:

- Naduvavanje vrijednosti imovine (aktive);
- Nepotpuno prikazivanje obaveza (pasive);
- Povećanje prihoda;

- Skrivanje troškova;
- Stvaranje vremenskih razlika (na primjer, kroz više izvještajnih razdoblja, zbirne proknjižene zarade daju tačan iznos, ali su pojedinačno u jednom periodu precijenjene, a u drugom potcijenjene. To se postiže na način što se prihodi prijevremeno priznaju, a plastično bi se moglo opisati kao pozajmljivanje iz *budućnosti*, kako bi *sadašnjost* izgledala bolje.);
- Pogrešno prikazivanje stavki u bilansu uspjeha (najčešći primjer je prikazivanje obrtnih kao osnovnih sredstava, ili predstavljanje dugoročnih obaveza kao da su kratkoročne, kako bi se, na primjer, popravio tekući racio).

Pobrojane stvari se, najčešće, ne dešavaju samostalno. Primjera radi, precjenjivanje prihoda ide ruku pod ruku sa precjenjivanjem aktive, ali može da se dogodi paralelno sa potcjenjivanjem obaveza, odnosno pasive.

Precjenjivanje ili potcjenjivanje različitih stavki finansijskih izvještaja može se uraditi na različite načine. U nekim slučajevima, element aktive ili pasive je ispravno identifikovan i proknjižen, ali ne u korektnoj vrijednosti. No, dešava se da je određena stavka u bilansima ne samo nepravilno iskazana, već potpuno izmišljena, a nekada je ista - „zaboravljena“.

Motivi menadžmenta preduzeća da lažiraju finansijske rezultate mogu biti različiti. Generalno posmatrano, uprava kompanije može imati za cilj da poslovne rezultate prikaže boljim nego što jesu, tako što će iskazati veći profit ili manji gubitak, ili gorim – tako što će služeći se računovodstvenim trikovima, umanjiti dobit preduzeća, odnosno uvećati njegove gubitke. Upravo će o ovakvoj praksi i motivima zbog kojih se poteže za njome biti više riječi u nastavku rada.

Osnovno pitanje pri razmatranju manipulativne računovodstvene prakse jeste zašto se kompanije odlučuju da sakriju pravu istinu o svom poslovanju, lažirajući finansijske rezultate. Naravno, bitno je napomenuti da se ovdje misli na pojedinci zaposleni u preduzećima, koji se iz brojnih i različitih razloga odlučuju na ovakve korake. Preduzeća, s jedne strane, mogu imati motive za prikazivanje lošijih finansijskih rezultata od stvarno ostvarenih. Najčešći motive za to su:

- Izbjegavanje plaćanja punog iznosa poreza, odnosno poreska evazija. Ova praksa je prilično zastupljena kod nas, ali nije strana ni najvećim svjetskim kompanijama;
- Želja da se poslovanje kompanije sakrije od regulatornih i kontrolnih institucija;
- Cilj menadžmenta da preuzme preduzeće tako što će platiti što je manje moguće, pa stoga vrši pritisak na računovođe da prikažu što gore poslovne rezultate;
- Skrivanje profitabilnosti od drugih preduzeća iz iste industrijske grane;
- Itd.

Ovi ciljevi se postižu tako što se u bilansu stanja vrijednost imovine prikazuje nižom nego što zaista jeste, a rashodi u bilansu uspjeha se predstavljaju višim od realnih. Time se postiže da konačni finansijski rezultat bude niži od stvarnog.

S druge strane, odgovorne strukture u kompaniji mogu imati želju da iskažu bolje finansijske rezultate od postojećih, što se računovodstveno čini povećavanjem

procjene vrijednosti imovine u bilansu stanja, te smanjenjem rashoda u bilansu uspjeha.

Neke od ovih manipulativnih radnji rezultiraju neposrednom finansijskom korišću za počinioc, koja se može manifestovati kroz:

- Plate i bonuse zbog ostvarivanja određenih finansijskih ciljeva kompanije;
- Rast cijena akcija kompanije, a time i opcija na akcije, zbog prikazivanja dobrih poslovnih rezultata u finansijskim iskazima firme;
- Falsifikovanje izvještaja o dobrom poslovanju određenog odjeljenja, sektora ili proizvodne linije u kompaniji, koja je zbog loših rezultata pod budnim okom rukovodećih, a sve to usljed želje da počinilac pronevjere ne izgubi posao;

Ostali razlozi za izvršenje prevara prilikom finansijskog izvještavanja ne moraju uključivati neposrednu finansijsku korist pojedinca (ili više njih) odgovornog za manipulacije. Primjeri ovakvih motiva dati su u nastavku:

- Pritisak rukovodećeg kadra, borda direktora i spoljnih strana, kao što su finansijski analitičari, da se postigne određeni očekivani nivo zarade;
- Konkurentski pritisci da se nadmaše druge kompanije iz iste djelatnosti;
- Želja da se ubijede zajmodavci da je kompanije dostojna novih kredita ili povećanja po već postojećim kreditnim linijama;
- Interes da se osiguravajuće društvo ubijedi da je firma niskorizični entitet;
- Želja da se investitorima stavi do znanja da je kompanija vrijedna uloženog novca.

Nekada se finansijske malverzacije dešavaju na najvišem nivou u preduzeću, jer je rukovodećem kadru u cilju da finansijske performanse kompanije izgledaju što bolje. Ali, u drugim slučajevima, lažiranje finansijskih izvještaja može biti počinjeno na nižim nivoima organizacije, pa se dešava da jedna organizaciona cjelina vrši računovodstvene malverzacije, bez znanja menadžmenta.

Iako su neke računovodstvene prevare prilično sofisticirane u svojoj formi, a samim time i teške za razumijevanje, pojedine su prilično jednostavno zamišljene. Ukoliko se na dokumentima o isporuci robe promijeni datum, može izgledati da je prihod, čija se realizacija očekuje u sljedećem mjesecu, zarađen u ovom.

Kreiranjem novih, lažnih, zapisnika o kupcima i prodajnih naloga može se stvoriti privid da je prodato više robe, nego što je to stvarno slučaj. Prodavac može antidatirati kupčev zahtjev za kupovinu, kako bi izgledalo da se prodaja odvila u prethodnom mjesecu.

Menadžer u magacinu može namjerno isporučiti robu koja nije naručena, znajući da trenutno nema na zalihama one koju kupac stvarno hoće, kako bi ubrzao proces priznavanja prihoda. Faktura od strane prodavca se može promijeniti tako da se buduća isplata knjiži kao aktiva u bilansu stanja, umjesto kao trošak u bilansu uspjeha.

Iako su neke od ovih metoda teže za otkrivanje, one su u suštini prilično jednostavne za sprovođenje. No, postoje i prevarne šeme koje su prilično komplikovane.

Na primjer, mijenjanje fizičke dokumentacije može biti praćeno serijom kompleksnih stavki u dnevniku kako bi se prikrila osnovna prevara.

Nekada je u ovim radnjama aktivno dosta ljudi, nerijetko uključujući i spoljne saradnike, koji su u dosluhu sa osobljem kompanije, te asistiraju u cijelom procesu.

Udruženje profesionalnih ispitivača prevara (ACFE - Association of Certified Fraud Examiners) u svom izvještaju iz 2008. godine o profesionalnim prevarama i zloupotrebama zaključuje da su vlasnici ili rukovodeći kompanije odgovorni za samo 22 odsto šema koje se tiču pronevjere imovine. Odgovornost menadžera je identifikovana u 38 procenata slučajeva, a u 40 odsto za prevare koje se tiču pronevjere aktive odgovorni su zaposleni.

Drugačija je slika kada se govori o manipulacijama u finansijskim iskazima. Naime, za 53 odsto njih odgovorni su vlasnici i rukovodeći u kompaniji; za 36 procenata – menadžeri, dok samo 11 odsto ovih radnji izvrše zaposleni.

Kada se govori o profesionalnim prevarama, pravi se razlika između tri vrste. Lažiranje finansijskih izvještaja, nastalo zloupotrebom računovodstvenih pravila, jedna je od njih, dok druge dvije čine pronevjera imovine i koruptivne radnje. Ono što je karakteristično za sve tri grupe je činjenica da počinioci ovih prevara pokušavaju iste da sakriju. To se nekada postiže njihovom kombinacijom – na primjer, pronevjera aktive se može sakriti lažnim finansijskim izvještajem. Prema podacima do kojih je došla revizorska kuća PricewaterhouseCoopers u svom istraživanju globalnog privrednog kriminala u 2009. godini (Global Economic Crime Survey 2009) upravo se ove tri vrste pronevjera pominju kao najčešći tipovi privrednog kriminala. Istraživanje pokazuje da se kod čak dvije trećine ispitanika u 2009. godini koji su pretrpjeli privredni kriminal, on odnosio na pronevjeru imovine, što je najčešća vrsta manipulacija u deset prethodnih godina, koliko se ovo istraživanje sprovodi.

Ovu vrstu prekršaja najteže je spriječiti, ali je sa druge strane najlakša za otkrivanje. Međutim, ovo istraživanje pokazuje da su računovodstvene malverzacije iz godine u godinu sve zastupljeniji vid privrednog kriminala. Karakterističan je rast malverzacija u preiodu zandje finansijske krize. One bilježe značajan rast u odnosu na 2007. godinu, što se može pripisati trenutnom nepovoljnom ekonomskom ciklusu. Na sljedećem grafiku, prikazano je kretanje najčešće prijavljenih prevara,:

4. RAČUNOVODSTVENE PRAKSE MANIPULATIVNO ORIJETISANE

Postoji više varijanti kreativnog računovodstva, najprisutnije ćemo objasniti u nastavku:

- *Agresivno računovodstvo* (eng. *Agressive accounting*) koje podrazumijeva praksu nepravilnog sastavljanja bilansa uspjeha kako bi se udovoljilo investitorima i naduvala cijena akcija. Kada se zarad ovih, ili drugih unaprijed određenih ciljeva selektivno primjenjuju računovodstvene politike, tada se govori o agresivnom računovodstvu iniciranom od strane menadžmenta preduzeća. Ono je

sve više u centru pažnje, otkako su aktuelizovani pokušaji kompanija da neadekvatno uvećavaju svoje prihode.

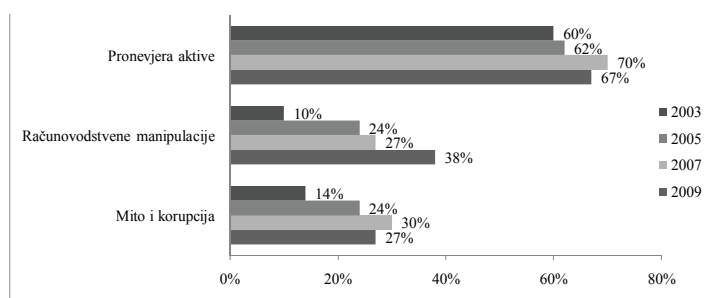
- *Uljepšavanje bilansa* (eng. *window dressing*; bukvalan prevod: *aranžiranje izloga*) je strategija fondova zajedničkog ulaganja i portfolio menadžera koja se ogleda u prodaji akcija koje su ostvarivale velike gubitke, uz istovremenu kupovinu visoko profitabilnih akcija krajem računovodstvenog perioda (kvartala ili godine). Ove nove hartije od vrijednosti se kasnije knjiže kao imovina fonda u kvartalnim i godišnjim izvještajima o poslovanju, koji se šalju klijentima. Nerijetko se dešava da fond specijalizovan za trgovinu jednom vrstom aktive (npr. dragocjenim metalima) može dio svojih sredstava iskoristiti za kupovinu akcija iz drugih sektora koji ostvaruju visoke performanse. Uljepšavanje bilansa je strategija koja daje rezultate kratkoročno, jer se loše poslovanje ne može, na ovaj način, prikrivati dugo vremena.
- *Upravljanje zaradom* (eng. *earning management*) je računovodstvena praksa koja je dosta aktuelna i u kojoj rukovodstvo kompanije namjerno manipuliše sa zaradom preduzeća, kako bi se cifre u bilansima poklopile sa unaprijed postavljenim ciljevima. Pod zaradom se misli na dobit koju kompanija ostvaruje tokom poslovanja. Investitori i analitičari se oslanjaju na ovaj parametar kada odlučuju o atraktivnosti određenih akcija. Kompanije sa slabijim izgledom za zaradu će, obično, imati niže cijene akcija od onih koje imaju više šanse da ostvare dobit. Koncept zarade po akciji ima veliku primjenu u određivanju prave cijene ovih finansijskih instrumenata. Računovodstveni zakoni za velike korporacije su izuzetno kompleksni, što individualnim investitorima otežava da sami dođu do zaključaka da li kompanija manipuliše u svom finansijskom izvještavanju.
- Načini na osnovu kojih se upravlja zaradom mogu biti različiti. *Peglanje prihoda* (eng. *Income smoothing*) jedan je od njih. Ova metoda podrazumijeva korišćenje računovodstvenih tehnika kako bi se ujednačio nivo prihoda u različitim periodima. Kompanije se opredjeljuju za ovu praksu jer su investitori, generalno, spremniji platiti višu cijenu (premiju) za akciju sa stalnim i predvidljivim zaradama, u odnosu na one čije su zarade sklone velikim fluktuacijama. Primjeri peglanja prihoda uključuju njihovo odlaganje (tj. prenošenje) iz godine sa dobrim finansijskim rezultatom, u sljedeću, ukoliko se za nju očekuje da će biti izazovna i puna teškoća, odnosno kašnjenje u priznavanju troškova u godini okarakterisanoj poslovnim poteškoćama, jer se u bliskoj budućnosti očekuje poboljšanje prilika u privredi. Često navođeni primjer peglanja prihoda su bankarske rezervacije za nenaplative kredite, zato što ove finansijske institucije imaju prilično odriježene ruke pri njihovom određivanju. Banke mogu biti u iskušenju da smanje godišnje rezervacije po ovom pitanju u godinama koje karakteriše niža profitabilnost, odnosno mogu pretjerano povećati njihov iznos u periodima visoke profitabilnosti.
- Još jedan od načina za upravljanje zaradama je *stvaranje rezervi u kasicima* (eng. *Cookie-Jar Reserves*). Radi se o varljivoj računovodstvenoj praksi u kojoj kom-

- panija velikodušno koristi rezerve iz „dobrih“ godina kako bi pokrila troškove koji mogu nastati u „lošim“. Ovo daje privid peglanja prihoda, jer je dobit prikazana u manjem iznosu od realnog u dobrim godinama i obrnuto.
- Strategija manipulisanja sa bilansom uspjeha kompanije kako bi se loši rezultati prikazali još gorim naziva se *veliko spremanje* (eng. *Big Bath*). Ova praksa se često implementira u godinama koje karakterišu gubici, kako bi se vještačkim putem povećali prihodi sljedeće godine. Značajan rast zarade kompanije može rezultirati većim bonusima za rukovodeće. Novoimenovani direktori nekada koriste ovu praksu kako bi za loše rezultate okrivili svoje prethodnike, te sebi pripisali zasluge za napredak u sljedećoj godini. Ukoliko, na primjer, rukovodeći zaključče da se postavljeni ciljevi koji se tiču zarada kompanije ne mogu ostvariti u datoj godini, imaće podsticaj da prihode iz te, računovodstvenim manipulacijama, odlože za sljedeću godinu, na način što će unaprijed plaćati troškove (aktivna vremenska razgraničenja), vršiti otpise, te odlagati realizaciju prihoda. Time će povećati svoje šanse za dobijanje velikog bonusa naredne godine.
  - Pod terminom *friziranja računovodstvenih knjiga* (eng. *Cooking the books*; bukvalan prevod: *kuvanje knjiga*) misli se na prevarne radnje koje za cilj imaju falsifikovanje finansijskih iskaza. Obično se na ovaj način prikazuje zarada koja ne postoji. Tehnike putem kojih se ovo „friziranje“ postižu uključuju ubrzanje realizacije prihoda, odlaganje plaćanja rashoda, manipulisanje penzionim fondovima i slično.
  - *Opcije na akcije* (eng. *Employee stock options*) su vrsta ne novčane kompenzacije za rad zaposlenih. Ukoliko se zaposleni plati u gotovini, trošak za zaradu se oduzima od prihoda kompanije. No, postojala je mogućnost da radnik dobije opciju na kupovinu akcija preduzeća, što se, naravno, ne prikazuje u bilansu uspjeha kao rashod. Na taj način kompanija povećava svoj profit. Ova praksa je bila naročito razvijena u Sjedinjenim Američkim Državama, što zbog činjenica da ova zemlja ima najrazvijenije finansijske institucije, što iz razloga korišćenja opšteprihvaćenih računovodstvenih principa koji su dozvoljavali ovu mogućnost. Tek je 2005. godine američki Odbor za standarde finansijskog računovodstva (eng. *FASB - Financial Accounting Standards Board*) počeo zahtijevati od kompanija da opcije na akcije predstavljaju kao finansijski rashod u svojim izvještajima. Problematično je i dalje vrednovanje ovih opcija, s obzirom da ne postoji standardizovan način za to, pa i dalje ima prostora za diskrecione odluke kojima se može uticati na iskazani nivo dobiti.
  - Period u kojem će kompanija priznati prihod (eng. *Revenue recognition*) takođe ostavlja mogućnost da se manipuliše krajnjim finansijskim rezultatom. Računovodstvo na obračunskoj osnovi dozvoljava da se transakcije evidentiraju u trenutku nastanka, umjesto u momentu prijema ili isplate sredstava. To bi, kada je priznavanje prihoda u pitanju, značilo da preduzeća knjiže prihode od prodaje u trenutku isporuke robe, a ne u trenutku priliva novčanih sredstava. Postoje slučajevi u kojima je teško otkriti kad je prodaja realizovana. Ekstremni

vid ove prakse nosi naziv „punjenje kanala“ (eng. *Channel stuffing*), a ogleda se u „prodaji“ velike količine proizvoda kupcima, ili slanju robe maloprodavcima u većim iznosima nego što su ovi u mogućnosti da prodaju. Njima se ostavlja mogućnost da kasnije vrate datu robu. Prihod od ovakve „prodaje“ se knjiži odmah, ali se potencijalno vraćanje robe ne evidentira sve dok se ne realizuje u budućem računovodstvenom razdoblju. Punjenje kanala je bilo u žiži javnosti 1997. godine, kada je predsjednik Sunbeam Corporationa navodno prebacio distributerima i maloprodavcima kućne aparate u ukupnoj vrijednosti od nekoliko miliona dolara, kako bi naduvao zaradu (Brealey A. R., Myers, str. 98).

Grafik 1: Trend u prijavljivanju prevara

Izvor: *Global Economic Survey, 2009*

Ovo su samo neke od vrsta „slobodnijeg“ finansijskog izvještavanja. U posljednje vrijeme, zbog sve učestalije prakse računovodstvenih manipulacija, u velikoj ekspanziji je tzv. „forenzičko računovodstvo“. Ono nema formalna ograničenja, kao što su računovodstvena pravila, a cilj mu je utvrđivanje istinite i fer vrijednosti bilansnih stavki, uključujući i poslovni rezultat preduzeća.

U opsegu forenzičkog računovodstva su analitičke radnje koje se tiču:

- istraživanja i pregleda složenih računovodstvenih sistema;
- praćenja složenih finansijskih transakcija;
- identifikacije neobičnih i sumnjivih transakcija;
- rekonstrukcija oštećenih računovodstvenih zapisa pomoću forenzičkih tehnologija;
- te ispitivanje da li je bilo neovlaštenog pristupa i modifikacije klijentovih izvještaja.

Problem sa forenzičkim računovodstvom je u tome što njegove usluge dosta koštaju, a za njima se javlja potreba, obično, kada je već postalo jasno da je došlo do zloupotrebe i manipulacije u računovodstvenim postupcima. Sa druge strane, cije-

na koja bi se platila revizorskim kućama koje nude ove usluge višestruko je manja od potencijalnog bankrotstva kompanije usljed računovodstvenog skandala.

5. PRIMJERI KREATIVNOG RAČUNOV DSTVA

Veliki je broj primjera prevara u finansijskom izvještavanju koji su doveli do velikih posledica u poslovanju kompanija. Neki od tih primjera su:

- Enron koji je manipulisao u prodaji gasa, trgovine akcijama i u računovodstvu.
- WorldCom koji je projekciju neuspješnog biznisa konvertovao u kapitalizaciju troškova. WorldCom, veliki globalni telekomunikacioni sistem, zabilježio je neuspjeh u međugradskom telefonskom biznisu zbog tehnoloških naprednih promjena u telekomunikacijama. Umjesto da se propoznaju kao “linijski troškovi” koji su se desili, top menadžment je odredio podčinjenima da ih predstavljaju kao dugoročne investicije kako bi izbjegao teške troškove u finansijskom izvještaju kompanije.
- Waste Management je koristio iskrivljene računovodstvene metode kod troškova amortizacije i depresijacije. Troškove depresijacije kamiona za odvoz smeća su u knjigovodstvenom iskazu iskrivili dodjeljujući velike vrijednosti rezidualnim vrijednostima kamiona dok su njihov vijek trajanja produžili van granica propisanih industrijskim standardima. Na osnovu naduvanih prihoda, top menadžment firme je omogućio sebi velike iznose kroz kompenzacione pakete koji su obuhvatali bonuse u vidu dodjele akcija kompanije, povećanje osnovnih plata, dodatne penziona benefite, opcije na akcije i dr.
- Peregrine Systems, Inc – naduvali su prihode kroz lažnu preprodaju. Ovaj nekada uspješni softverski developer izgubio je veliki dio biznisa kada je postalo moguće preko interneta preuzeti programe otvorenog koda koje su korisnici mogli da testiraju. Uprkos tome, kompanija je u 17 uzastopnih kvartala prikazala profitabilne rezultate poslovanja jer je u bilansima kao aktuelne prihode prikazala kao potraživanja iako ona nijesu bila naplativa. Top menadžment je na vrijeme prodao svoje akcije firme a poslije otkrivanja prevare akcionari su izgubili vrijednost od 4 milijarde dolara.
- HealthSouth – je frizirala finansijske knjige da bi privukla investitore da ulažu u tu kompaniju. Ustanovljeno je više manipulativnih aktivnosti u finansijskim knjigama kompanije i to što su odložene prihode za zdravstveno osiguranje predstavili u punom iznosu umjesto da su se pridržavali principa knjiženja odgovarajućih troškova i prihoda, precijenili su ostale prihode od zdravstvenog osiguranja, rutinske operativne troškove su kapitalizovali ili odložili kao troškove budućeg perioda kako bi povećali razliku između prihoda i troškova, tj. neto prihod. Kasnije je utvrđeno da su precijenili prihode za preko 1,4 milijardi dolara, odnosno prikazali nepostojeći profit od 1,1 milijardi dolara.
- Kreativnim knjiženjem Google kompanija najpoznatija po svom Internet pretraživaču, uspjela je da stopu poreza na dobit za svoje međunarodne podružnice, čija je centrala u Dublinu, smanji na svega 2.4% u 2009. godini, što je

manje u odnosu na ostale tehnološke gigante, kao što su Apple, Oracle, Microsoft i IBM, koji plaćaju između 4.5 i 25.8 odsto poreza na dobit. Google posluje u zemljama sa najvećim poreskim stopama, u kojima je prosječni porez na dobit preko 20 %, a ista u Velikoj Britaniji iznosi 28 %, pa je kako bi ovo postigla kompanija koristila komplikovanu strukturu prijave prihoda, pomoću koje je ostvarena ušteda od 3,1 milijarde dolara počev od 2007. godine. Veći dio poreza koji se odnose na 12.5 miliona dolara, za posove vođene iz Dablina, Google je platio na Bermudima, koji uopšte nemaju porez na dobit kompanija. Kako Irska nema sporazum o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, ona bi isplate na Bermudima oporezovala da idu direktno. Iz tog razloga Google svoje prihode šalje preko Holandije, u kojoj ima registrovanu filijalu bez zaposlenih, čija je svrha transfer novčanih sredstava. Ova operacija je poznata pod nazivom "Holandski sendvič" ili "duplo irsko" (eng. "Dutch Sandwich" ili "Double Irish"). Dio na koji se plaća porez u Irskoj odnosi se na prihode koji pokrivaju troškove poslovnice u Dublinu, te osiguravaju dobit od jedan odsto ukupnih prihoda. Nije zgorog napomenuti da je ova praksa legitimna sa pravnog stanovišta, ali je u isto vrijeme upitna sa etičke tačke gledišta, naročito zato što se američka vlada borila da zatvori projektovanih 1.4 biliona dolara budžetskog deficita.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanje kreativnog računovodstva u ovom radu pokazuje da su posljedice kreativnog računovodstva i lažnog finansijskog izvještavanja negativne, neprijatne, ali i dramatične i zabrinjavajuće. Najjednostavniji argument za prethodno jeste da krivotvoreni finansijski izvještaji ne odražavaju pravu ekonomsku vrijednost konkretnog preduzeća, već sadrže latentne rezerve ili skrivene gubitke koji nisu vidljivi na prvi pogled, a kao takvi ugrožavaju upotrebnju vrijednost izvještaja i informacija sadržanih u njima. Dovoljno je sjetiti se i dalje aktuelne finansijske krize, i svega što povukla za sobom.

Više je pitanja koja su bitna kod analiziranja finansijskih informacija:

- Kako da investitori budu sigurni da su informacije koje pronalaze u finansijskim iskazima tačne, bez bojazni da su ih rukovodeći u kompaniji lažirali, kako bi ostvareni rezultati djelovali bolje nego što jesu u stvarnosti?
- Da li su revidirani izvještaji dovoljna zaštita ulagačima?
- Da li je pozitivno revizorsko mišljenje dokaz da je sa finansijskim izvještajima sve u redu?

Smatramo da bi se nivo povjerenja u računovodstvene informacije reprezentovane u finansijskim iskazima prvenstveno mogao povećati na tri načina. Prvi bi bio postojanje institucionalnog okvira, koji podrazumijeva jasno definisane standarde za pripremanje računovodstvenih informacija, kao i postojanje zakonskih okvira koji regulišu strukture interne kontrole i eksterne revizije finansijskih izvještaja. Drugi bi podrazumijevao aktivnu ulogu profesionalnih računovodstvenih organizacija, koje bi rigorozno kažnjavale manipulativne prakse svojih članova. Treći,

možda najvažniji način je u tijesnoj vezi sa prethodna dva i odnosi se na postojanje ličnih kompetencija, znanja i etičkog ponašanja profesionalnih računovođa.

Poštovanje ova tri elementa čini da krajnji korisnici računovodstvenih informacija mogu vjerovati dostupnim informacijama u smislu da iste reprezentuju stvarno stanje na fer način.

I pored svega nabrojanog, čini se da je od presudnog značaja postojanje što unificiranih međunarodnih pravnih normi koje terete ovu i slične oblasti, jer nacionalna finansijska regulativa umnogome ne odgovara današnjem globalnom stilu poslovanja.

LITERATURA

Brealey, A. R., Myers, C. S., Marcus, J. A. (2007), *Osnove korporativnih financija*, 5. izdanje, MATE d.o.o. Zagreb.

Clarc, A. (2010), Lehman Brothers: Repo 105 and other accounting tricks, Guardian - <http://www.guardian.co.uk/business/2010/mar/12/lehman-brothers-repo-105-enron> (datum pristupa: 26.02.2015.)

Dixon, H., Winkler R., Lehman Hid Money With Help of Global Rules, The New York Times - http://www.nytimes.com/2010/03/17/business/17views.html?_r=1 (datum pristupa: 26.02.2015.)

Friganović, M., Kreativno računovodstvo i upravljanje zaradama, Poslovni savjetnik <http://www.poslovni-savjetnik.com/sites/default/files/PS%2048-86,87,88.pdf> (datum pristupa: 05.02.2015.)

Gowthorpe, C., Amat O. (2005), *Creative Accounting: Some Ethical Issues of Macro- and Micro-Manipulation*, Journal of Business Ethics 57, Springer

Healy, M. P., Palepu G. K. (2003), The Fall of Enron, Journal of Economic Perspectives – Volume 17, Number 2,

Jovović, R., Janković, D., Jovović, N. (2015), Uticaj računovodstvenih manipulacija na finansijsko izvještavanje, X kongres RRCG, ISRCG, IFAC

Mulford, C. W., Comiskey E. E. (2005), *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*, John Wiley & Sons, Inc, New Jersey.

Rezaee, Z., Riley R. (2009), *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*, 2nd Edition, John Wiley & Sons, Inc, New Jersey

Stefanović, R. (2000), „Sprečavanje i otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja“, *Računovodstvo*, 11/2000. 3-11.

Stefanović, R. (2007), Čitanje bilansa stanja. Kragujevac. Ekonomski fakultet u Kragujevcu Škarić-Jovanović, K. (2007). „Kreativno računovodstvo – motivi, instrumenti i posledice“, Zbornik radova: Mjesto i uloga računovodstva, revizije i finansija u novom korporativnom okruženju, XI Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, Teslić, 51-70.

Williams, J. R., Haka S. F., Bettner M.S (2005), *Financial and Managerial Accounting – The Basis for Business Decisions* – 13th edition, McGraw-Hill/Irwin, New York,

Zack G. M. (2009), *Fair Value Accounting Fraud, New Global Risks & Detection Techniques*, John Wiley & Sons, Inc, New Jersey

Zakon o računovodstvu i reviziji, Sl. list RCG, br. 69/05, 80/08

Zakon o porezu na dobit pravnih lica, Sl. list RCG, br. 65/2001, 12/2002, 80/0